

nagy segítségére volt Paul Busch könyve, amelyből a völgy-, a karszt- és a tengerparti formákra vonatkozó, továbbá a fagy által formált területekhez kapcsolódóan bőven idézhetett. (A szó szerinti idézetek viszont egy tankönyv esetében zavarók!)

Megjegyzendő az is, hogy korábban a szerző a tanulmányai alatt ugyanis a geológia mellett kötelezte el magát, ezért nem tudta néhány fejezetben az alapoktól kiindulva egymásra építve leírni ismereteit. A német egyetemeken jellemző is ez a hiányosság. Ezért ZEPF könyvéből elsősorban az endogén folyamatokra és a földtani szerkezetre vonatkozó tudásanyagot képes elsajátítani az olvasó. A könyv a geomorfológiai alapanyagot tradicionális módon adja közre, viszont a korábbi gyakorlathoz képest nagyobb súlyt fektet a recens folyamatokra. Szintén megemlítendő, hogy minden fejezet végén szerepelnek az egyes geomorfológiai folyamatok kutatóinak főbb munkái rövid összefoglalással, ill. címszavakkal. Ez jó ötlet, mert elősegíti az olvasó tájékozódását, hiszen ezekből megtudhatja, miféle irodalmakhoz férhet hozzá az adott témában. A műhöz tartozó bőséges irodalom azt bizonyítja, hogy a szerző hatalmas szakirodalmi anyagot használt fel átfogó szemléletű könyve megírásakor. A könyv legvégén szereplő szakszólista a gyors áttekinthetőséget szolgálja.

A *Geomorphologie – Eine Einführung* Németországban kiadása óta olyan szakmai alapmű, amely nagyban segíti a geomorfológia megértését az alapképzésben részt vevő egyetemisták számára. Emellett azok is haszonnal forgathatják, akik a geomorfológiában kevésbé jártasak. A könyv lényegében egy „geomorfológiai utikalauz”, amely kevés szöveggel sokat árul el a geomorfológia tudományáról. Ennek viszont az egyetemi hallgatók esetében megfelelő szakmai szemlélettel és aktív terepmunkával is kell párosulnia.

Mivel Magyarországon még nem jelent meg ennyire szemléltető jellegű geomorfológiai szakkönyv, ezért elengedhetetlennek tartom, hogy a magyar geográfus és földrajztanár szakos hallgatók megismerjék a művet. Erre azért is jó lehetőség nyílik, mert a német szaknyelv könnyű elsajátítása érdekében a szerkesztők a szövegben vastag betűvel kiemelték a szakszavakat. A fentiekén túl ZEPF könyve hozzájárul ahhoz, hogy európai szinten is jobban megismerjék a német geomorfológia újabb eredményeit.

GÖRCS NOÉMI LÍVIA

Vidéki Imre (szerk.): Fejezetek ipar- és közlekedésföldrajzból. – ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2008. 312 old.

A hazai gazdaságföldrajzi szakirodalom ismét egy újabb kötettel gazdagodott. A közelmúltban jelent meg ugyanis a VIDÉKI Imre által szerkesztett „Fejezetek ipar- és közlekedésföldrajzból” c. könyv, pontosabban tankönyv, mivel tartalma elsősorban egyetemi hallgatók képzését szolgáló felsőoktatási előadás-anyagokból áll. A kötet megjelenését azért is üdvözlünk kell – akkor is, ha nem vállalkozik a világ iparának és közlekedésének teljes körű áttekintésére –, mert részben hasonló jellegű ismereteket tartalmazó munka legutóbb 1978-ban látott napvilágot BERNÁT Tivadar szerkesztésében „Általános gazdaságföldrajz” címen. Azóta, bár jelentek meg a gazdaságföldrajz témakörét érintő könyvfejezetek, ám azok nem tértek ki az ipar egyes ágazatainak (pl. vas- és acélgyártás, gépipar) tárgyalására globális szinten. Nagyra értékelendő ez az alkotás, mert napjainkban rendkívül nehéz a Föld iparáról és az abban zajló főbb tendenciákról hiteles és átfogó képet adni. Ez a gond már a kisebb területi egységek szintjén is jelentkezik, így minél nagyobb területre vonatkozóan kísérlünk meg iparfejlődési tendenciákat bemutatni, annál nehezebb lesz a feladat.

Természetesen az elmúlt évtizedek gazdasági folyamatairól a nemzetközi szakirodalomban számos olyan munka született, amelyek felhasználhatók a hazai gazdaságföldrajzi oktatásban, de azok különböző okok (elsődlegesen a nyelvismeret megfelelő szintjének a hiánya stb.) miatt nem, vagy csak alig jutnak el a hallgatókhoz. Ebből a szempontból is fontos tehát ez a munka, mert magyar nyelven íródott, így is segítve a hallgatók felkészülését. A könyv végén levő hivatkozások széles köre révén pedig további olvasásra is buzdíthatja az egy-egy téma iránt erősebben érdeklődőket.

A tankönyv 23 fejezete három fő téma (energia, ipar, közlekedés) köré szerveződik, amelyeket hat oktató, zömmel fiatal munkatárs írt. Olyanok, akik valamennyien oktatnak az ELTE-n, bár nem mindegyikük az egyetem alkalmazottja. A tankönyv, amint címében is jelzi, csak fejezeteket tartalmaz az ipar- és a közlekedésföldrajz tárgyköréből, azaz tematikája nem terjed ki mindkét ágazat egészére. Valószínűleg azért ezeket a szegmenseket tárgyalja, mert az oktatók ezeket ítélték a legfontosabbaknak, de az is lehet, hogy azért, mert ezekhez álltak rendelkezésre a leginkább hozzáférhető szakirodalmi alapanyagok. Ezt sugallja az a tény is, hogy bár a könyv címében szerepel az „iparföldrajz” kifejezés, abban az ipari jelentőségét bemutató első fejezeten kívül csak négy foglalkozik még a szó szorosabb értelmében vett iparral, a feldolgozóiparral, ill. annak csak néhány ágazatával bő 70 oldalon. Igaz, hogy az ipar magába foglalja az energiahordozók kitermelését és feldolgozását is, de ennek ellenére úgy vélem, hogy az energetika túl hangsúlyosan (11 fejezettel) szerepel a kötetben. Ennél fogva ez a legterjedelmesebb (120 oldalas) résztéma a könyvben. Holott az iparon belül, akár a foglalkoztatottak számát, akár a vállalkozások számát vesszük alapul, azokban általában a feldolgozóipar túlsúlya figyelhető meg. A tankönyv harmadik nagy témaköre a közlekedéshez kapcsolódik, amelynek hat fejezete több mint 100 oldalt tesz ki.

Az „Előszót” követően a kötet szerkesztője – aki egymaga szinte a fejezetek felének a szerzője is – az ipar jelentőségét, sokoldalú felosztási lehetőségét, az ipartelepítő tényezőket és az ipari termelés területi változását tekinti át eltérő részletességgel. A kötetrészt szerkesztésével, ill. tartalmával kapcsolatban idekívánczik néhány megjegyzés. Mindenekelőtt az, hogy „Az ipar jelentőségének mérése” c. néhány soros alfejezetet célszerű lett volna a fejezet bevezetőjének a végére tenni „Az országok csoportosítása” c. résszel együtt. Ez utóbbiban a „gyorsan iparosodó országok” kategóriájából hiányoznak a példák, amelyek a hallgatók számára mindenképp hasznosak lennének. A TEÁOR-ral összefüggésben pedig lehetett volna utalni arra is, hogy idehaza éppen ebben az évben került sor a felülvizsgálatára. (Az viszont szerencsés, hogy az ipar ágazati besorolásánál a TEÁOR szerinti ágazati megnevezéseket is szerepelnek, még ha nem is a legújabb megnevezésekkel.)

Az ipari termelés térbeli elhelyezkedését befolyásoló tényezők vázlatos ismertetésénél feltétlenül szükséges lett volna megemlíteni, hogy a 21. sz. elején már a kemény tényezőkkel szemben az ipari létesítmények telephelyválasztási döntéseiben sokkal fontosabbá válnak az ún. soft faktorok (pl. az adott település arculata, hangulata, az épített környezet minősége, a helyi vezetés rugalmassága, az adminisztratív ügyintézés gyorsasága, a potenciális befektető személyes benyomásai stb.). „Az ipari termelés területi változása” c. részt, amit a szerző csak röviden vázol és ezt előre jelzi is, célszerű lett volna kibővíteni az ipar vázlatos történeti fejlődésével, az iparosodás térbeli és időbeli alakulásával, hogy összefüggésében lássák a hallgatók ezt a folyamatot.

A tankönyv pár oldalas második fejezete a természeti erőforrások és a nyersanyagkészlet fogalmát, a természeti erőforrások eloszlását és a társadalmi, gazdasági fejlődésre gyakorolt hatását mutatja be, különös tekintettel az energiahordozókra. A fejezet végén a szerző felsorol néhány olyan tényezőt is, amelyek a nyersanyagszűkösség ellen hatnak és bizonyos fokig az erőforrások racionálisabb hasznosítását segítik.

A kötet következő tíz fejezete akár önálló nagyfejezet is lehetne és az „Energiagazdaság” címet is kaphatná, hiszen a különféle energiahordozókat tárgyalja a kialakulásuktól a feldolgozáson át a végső felhasználásukig. A klasszikus vagy másképp hagyományos energiahordozók (kőolaj, földgáz, szén, nukleáris energia, víz) mellett az utóbbi években egyre nagyobb jelentőségű energiaforrások (pl. a biomassa, a geotermikus energia és a szélenergia) is helyet kapnak ebben a kötetrészen. A meg nem újuló energiahordozók közül a szénnel, a kőolajjal és a földgázzal kapcsolatos fejezetek mindegyike hasonló elv alapján épül fel, mert az adott energiahordozó keletkezését, kitermelését, kereskedelmét és feldolgozását is magukba foglalják.

Méltányolandó a szerzőknek „A nukleáris energia” c. fejezet esetében tapasztalható azon törekvése, hogy részletesen bemutassák a nukleáris energia keletkezésének lehetséges módjait (maghasadás és magfúzió) és a teljes nukleáris ciklust. Szintén segítség a hallgatónak az atomerőművekkel kapcsolatos különféle vélemények közötti eligazodásban a reaktorok típusainak alapos leírása. A fejezet naprakészségét jelzi többek között az is, hogy a nemrég megnyílt nukleáris lerakó, Bataapáti is szerepel benne, amely a minap fogadta az első nukleáris-hulladékiszállítmányt Paksról. A biomassa energetikai célú hasznosításáról a Nyugat-magyarországi Egyetem vendégoktatója, PAPPNÉ VANCÓS Judit írt egy jó összegzést. Ez az energiafélése és fejlett országokban egyre nagyobb teret kap, s ma már a világ energia-felhasználásának kb. egytizedét adja.

A megújuló energiaforrások közül a víz az egyik vagy talán a legfontosabb. A vízenergia sokoldalú alkalmazásának történetét és a vízerőművek típusait, építésük előnyeit és hátrányait szintén VIDÉKI Imre foglalta össze. Ugyancsak a nevéhez fűződik a geotermikus energia kétféle hasznosítási módjának és főbb sajátosságainak áttekintése. A geotermikus energiát ma már 60 államban közvetlenül hasznosítják.

A napenergia és a szélenergia hasznosításának lehetőségeit ZÁBRÁDI Zsolt talárból ismerhetjük meg. Mindkét energia hasznosítása nagymértékben függ az éghajlati adottságoktól (tartós napsugárzás, állandó erősségű és irányú szél), részben ezért is (ma még) kevésbé kiaknázottak. A napenergiát aktív és passzív módon hasznosíthatjuk és a leginkább az USA-ban és az EU-ban élnek vele. Az utóbbi évtizedben gyors ütemben szaporodnak a szélerőművek, főleg a Ny-i szelek övezetében. Sok van belőlük Dániában és Spanyolországban, de hazánkban is már egyre több működik (pl. a Kisalföldön).

Az energiagazdálkodás és a villamosenergia-termelés néhány földrajzi kérdését fejezeti a 12. fejezet. Rámutat arra, hogy az egyes országok energiapolitikája csak a leglényegesebb vonásaiban állandó, vagyis mindig változik az új kihívásoknak megfelelően. Továbbá kedvezőtlen az, hogy a megújuló energiaforrások hasznosítása a tervezettnél lassabban halad. A villamosenergia-termelésben viszont továbbra is a köszén vezet, habár a földgáz és az atomenergia szerepe a villamosenergia-termelésben számottevően nőtt az elmúlt évtizedekben.

A vas- és acélkohászat és a gépipar fejezetét KUKELY Görgy írta, aki részletesen taglalja az ágazatok fontosabb jellemzőit. Napjainkra már a vasérctermelés és -feldolgozás jelentősen elkülönül a térben, s egyre tekintélyesebb hányaduk kerül be a nemzetközi kereskedelembe. Itt is hasznos a technológiai folyamatok bemutatása, ami a telephelyválasztás szempontjainak helyesebb értelmezését teszi lehetővé. A gépipar területi elhelyezkedésében is markáns változások mentek végbe a globalizáció előrehaladtával a nemzetközi munkamegosztás elmélyülésének köszönhetően. (Azt, hogy globálisan hogyan „tolódik el” néhány iparágban a termelés az egykori centrum területekről a periféria irányába Peter DICKEN „Global Shift” c. könyve nagyon jól mutatja be, amely kár, hogy kimaradt a hivatkozásokból.) Előnye ellenben a gépipari fejezetnek, hogy a szerző a húzóágazat három fontos szegmensére (autóipar, hajógyártás, repülőgépgyártás) külön is kitért. Napjaink

nagy kérdése (s ez még a könyv megjelenésekor nem volt látható), hogy az egyre jobban kiteljesedő pénzügyi válság hogyan hat majd a globális iparra, kiváltképp a gépiparra, s azon belül is pl. az autógyártásra. Az első kedvezőtlen jelek és hatások már érzékelhetők globális szinten és idehaza is.

A feldolgozóipar két másik ágát, az alumíniumipart és a vegyipart szintén Vidéki Imre mutatja be. Pontos információkat kap az olvasó az alumínium legfontosabb ércének, a bauxitnak a keletkezéséről, a főbb lelőhelyekről, feldolgozásának lépcsőfokairól, valamint felhasználási lehetőségeiről és az alumíniumipar legnagyobb vállalatairól. A vegyiparról szóló fejezetben nemcsak az ágazat sajátosságairól, telepítő tényezőiről, területi megoszlásáról ad átfogó képet a szerző, hanem a szervesetlen vegyipar főbb termékeiről, a műanyagokról, az olefinekről, valamint sajátos ágazatáról, a gyógyszeriparról is.

Az utóbbi évtizedekben még inkább felértékelődött a közlekedés jelentősége, hiszen az élet minden területét és szinte minden embert érint. Így érthető, hogy a tankönyvben is több fejezetet szántak rá, amelyek nagyobb hányadát SZABÓ Szabolcs, kisebb részét LENGYEL Tamás írta. A közlekedési tartalmú könyvrész a közlekedésföldrajz mint tudományterület elméleti és módszertani kérdéseinek a vizsgálatával indul. Az ezt követő fejezetek szinte azonos szerkezeti felépítésben részletesen ismertetik a fontosabb közlekedési ágazatok, a közúti, a vasúti, a vízi és a légi közlekedés történeti fejlődését, a közlekedési ágazatok főbb jellemzőit, előnyeit és a hátrányait, a jelentősebb útvonalakat és csomópontokat, továbbá a legforgalmasabb vízi és légi kikötőket. A tankönyv utolsó fejezetében Szabó Szabolcs a nagyvárosok közlekedési problémáira (gyakori közlekedési dugók, kevésbé hatékony tömegközlekedés, infrastrukturális hiányosságok a kerékpáros és a gyalogos közlekedés számára stb.) hívja fel a figyelmet Budapest példáján keresztül, amelyekre megoldási lehetőségeket is megfogalmaz. Bízunk abban is – nagyon optimistán –, hogy a városi lakosság környezettudatossága erősödni fog, s ennek betudhatóan részben csökkeni fog a közlekedési eredetű károsanyag-kibocsátás.

A tankönyv igen gazdag illusztrációs anyagokban (összesen 65 táblázat, 38 ábra és 20 térkép szerepel benne), amelyek a tanulás megkönnyítését és a gyorsabb áttekinthetést egyaránt szolgálják. Külön is kiemelendők azok a térképek, amelyek a Föld egészére vonatkozóan mutatnak be egy-egy energiahordozót, ásványkincset vagy iparágat (pl. kőolajkészleteket, vasérctermelést, acélgyártást, autógyártást). Az is pozitívum, hogy a szerzők törekedtek a lehető legfrissebb adatok közzétételére, ami azonban így is néhány éves elmaradást jelent, de ez legfőképp a nemzetközi statisztikák késedelmes vagy lassú feldolgozásával magyarázható.

Összességében véve egy igen érdekes, az egyes témákat viszonylag nagy alapos-sággal feldolgozott tankönyvet vehet kezébe a hallgató, ill. az olvasó. Mindenkinek ajánlom ezt az olvasmányosan megírt könyvet, aki gazdaságföldrajzot tanul és tanít, mert mindkét tábor tagjai számára fontos ismeretek nyújt. Szélesebb értelemben mindazok számára is hasznos lehet, akik érdeklődnek a világgazdasági kérdések, az energetika, az ipar és a közlekedés témakörei, főbb problémái iránt.

KISS EDIT ÉVA